

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Κυρίως δύο:

- Η αναφορική λειτουργία, που ταυτίζεται με την κυριολεκτική/δηλωτική χρήση της γλώσσας / σημασίας των λέξεων

Ο πομπός (ομιλητής ή συγγραφέας):

- Απευθύνεται στη λογική του δέκτη
- Αποσκοπεί αποκλειστικά στην πληροφόρηση του δέκτη.
- Το μήνυμα δίνεται κυριολεκτικά, χωρίς χρήση μεταφοράς ή άλλων σχημάτων λόγου. Οι λέξεις χρησιμοποιούνται έτσι, ώστε να αποδίδουν επακριβώς τη συγκεκριμένη σημασία και το περιεχόμενο της έννοιας που δηλώνουν.

Γι' αυτό

Χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις
με την κυριολεκτική/δηλωτική σημασία τους

π.χ. Ρίζες του δέντρου.

Το διαμέρι είναι ορυκτό.

Κόβω το ψωμί.

Πικρός καφές.

Η καρδιά του ανθρώπινου οργανισμού

• Η ποιητική λειτουργία, που αναφέρεται στη

μεταφορική/ευνυποδηλωτική χρήση της γλώσσας/
σημασίας των λέξεων.

Ο ποιητής (ομιλητής ή συγγραφέας)

→ Απευθύνεται στο συναισθημα του δέκτη.

→ Αποσκοπεί στην πρόκληση συναισθημάτων
στην αισθητική ευκίνηση
στην αισθητική απόλαυση.

+ έτσι να γίνει το ποιητικό νόημα: πιο ουσιαστικό, περιεκτικό,
επικοινωνιακό, αποτελεσματικό.

→ Δίνεται έμφαση στη μορφή του μηνύματος:

(μεταφορική χρήση λέξεων
ήχοι λέξεων
μουσικότητα
ευνηχήσεις
μέτρο
ρυθμός)

Συνήθως
χρησιμοποιούνται
ποικίλα σχήματα λόγου
και
κυριαρχεί η πολυσημία

Γι' αυτό

Χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις

με τη μεταφορική/ευνυποδηλωτική σημασία τους
+ απροσδόκητους συνδυασμούς απλών, καθημερινών λέξεων

π.χ. Ρίξες τον πολιτάρου.

Είναι παιδί διαράνι.

Κόβω το κάπνισμα.

Πικρή ζωή.

Η καρδιά του προβλήματος.

⇒ το ποιητικό νόημα γίνεται: πιο ουσιαστικό,
περιεκτικό, επικοινωνιακό, αποτελεσματικό

1α Χρήση λέξεων συγκινησιακά/βιωματικά φορτισμένων

Συγκινησιακή λειτουργία της γλώσσας

- Σκοπός του πομπού είναι να αποκαλύψει

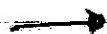
→ τη διάθεσή του, τα συναισθήματά του

- Χρησιμοποιείται α' ρηρατικό πρόσωπο

Είναι συχνή η χρήση επιφωνημάτων

υποκειμενικός χαρακτήρας εγροολόγησης,
ειλικρίνεια, αυθεντικότητα

Αναφέρεται : και η βουλευτική λειτουργία της γλώσσας

- Σκοπός του πορπού είναι να επιδράσει στον δέκτη.
- Εκφράζει επιθυμία, προταγή, επίκληση, αίτηση κτλ.
- Χρησιμοποιούνται β' ρηματικό πρόσωπο και εκκλίσεις επιθυμίας (υποτακτική, προτακτική)

Κείμενο

Σχόλια

Τέσσερα ξιπόλητα παιδιά
ήρθαν να δουν τη μητέρα τους στο Νοσοκομείο.
Είναι γύρω απ' το κρεβάτι της.
Και δεν μιλούν.
Τι να πουν; Δεν ξέρουν τι να πουν.
Μιλά εκείνη. Μιλά διαρκώς εκείνη.
Και τα ρωτά και τα ρωτά
χωρίς να περιμένει απάντηση
και τους πασπατεύει τα κεφάλια.
Έπειτα τους δίνει τέσσερις καραμέλες
που της τις πρόσφερε χτες μια άλλη άρρωστη
και τις φύλαξε
(Της είχε πει: «Μπορώ να πάρω τέσσερις;»)
Όταν χτύπησε το κουδούνι τα παιδιά έφυγαν,
τα δυο μεγάλα έσερναν τα δυο μικρά κι έφυγαν.

Το ποίημα μας πληροφορεί για την επίσκεψη τεσσάρων παιδιών στο νοσοκομείο, όπου νοσηλεύεται η άρρωστη μητέρα τους (αναφορική λειτουργία).

Ωστόσο γίνεται εμφανής και η ποιητική λειτουργία της γλώσσας. Η ποιητική μορφή του μηνύματος, το απλό και λιτό ύφος με τη χρήση σύντομων προτάσεων, οι επαναλήψεις («τι να πουν», «μιλά», «έφυγαν», «καθώς ήταν», «όλο και ρωτά»), η ρητορική ερώτηση «Τι να πουν;»,

Ξιπόλητα καθώς ήταν, σιωπηλά καθώς ήταν,
έφυγαν σα γατάκια.
Μα δεν έφυγαν αμέσως απ' το Νοσοκομείο,
έμειναν πολλή ώρα ακόμα στην αυλή.
Κι η μητέρα όλο και ρωτά τις νοσοκόμες
αν τα βλέπουν απ' το μπαλκόνι,
όλο και ρωτά.

Κ. Μόντης, Θέμα για διήγημα

η παρομοίωση «σα γατάκια» δείχνουν ότι ο ποιητής δεν έχει πρόθεση να αφηγηθεί αντικειμενικά και αποστασιοποιημένος μια ιστορία, αλλά μέσω των συνδηλώσεων που επιτυγχάνονται με τη μορφή και τις εκφραστικές επιλογές του επιδιώκει να επιδράσει συγκινησιακά στον δέκτη.

Παράδειγμα μείξης ποιητικής και συγκινησιακής λειτουργίας

Κείμενο

Σχόλια

Δάγκωσα τη μέρα * και δεν έσταξε
ούτε
σταγόνα πράσινο αίμα
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή μου
πήρε
τη θλίψη των φονιάδων

Ο. Ελύτης, Άξιον Εστί

Η ποιητική λειτουργία είναι φανερή στη μορφή του ποιήματος και στις συνδηλώσεις που αισθητοποιούνται μέσω των εκφραστικών επιλογών: π.χ. η προσωποποίηση «δάγκωσα τη μέρα» αποδίδει την αγωνία του ποιητή να βρει κάτι που να τον στηρίζει και να βεβαιώνει ότι υπάρχει ακόμη ελπίδα, ικμάδα ζωής· το απροσδόκητο επίθετο «πράσινο», που η χρήση του στο ονοματικό σύνολο «πράσινο αίμα» ανατρέπει τις προσδοκίες μας, παραπέμπει στη ζωογόνο χλωροφύλλη, τον χυμό της ζωής, που, όταν λείπει, πιστοποιεί τη νέκρωση, τον θάνατο.

Παράλληλα, ο ποιητής εκφράζει τη συναισθηματική του διάθεση, συγκεκριμένα την απόγνωση και τον αποτροπιασμό του για τη μεγάλη περιπέτεια της κατοχής και του πολέμου.

Παράδειγμα μείξης αναφορικής, συγκινησιακής και βουλευτικής λειτουργίας

Κείμενο

Κοιτάχτε! μπήκε στη φωτιά! είπε ένας απ' το πλήθος.
Γυρίσαμε τα μάτια γρήγορα. Ήταν στ' αλήθεια αυτός που απόστρεψε το πρόσωπο, όταν του μιλήσαμε. Και τώρα καίγεται. Μα δε φωνάζει βοήθεια.
Διστάζω. Λέω να πάω εκεί. Να τον αγγίξω με το χέρι μου.

Τ. Σινόπουλος, Ο καιόμενος

Σχόλια

Στο ποίημα του Τ. Σινόπουλου το μήνυμα, η πληροφορία (η δημόσια αυτοπυρπόληση ενός άνδρα που περήφανος υπομένει τις φλόγες κτλ.) διαπλέκεται με την αποκάλυψη των συναισθηματικών διαθέσεων του ποιητικού υποκειμένου («Διστάζω. Λέω να πάω εκεί...») και την αποστροφή στον δέκτη – προτροπή σε β' ρηματικό πρόσωπο «Κοιτάχτε μπήκε στη φωτιά», που συνδέεται με τη βουλευτική λειτουργία της γλώσσας.

ιβ.

Ερωτήσεις - Ρητορικές Ερωτήσεις

Ερωτήσεις (ευθείες)

Τα ερωτήματα που ενσωματώνονται στον λόγο (χρηστικό ή προφορικό) στοχεύουν στο να ενδυναμώσουν την επιχειρηματολογία του ουντάκτη ή του ομιλητή επιτελώντας πολλές λειτουργίες, όπως:

- Στην αρχή του κειμένου στοχεύουν στην προβέλκυση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη ή του ακροατηρίου
- Στη μέση συνδέουν δύο διαφορετικές λεμματικές ενότητες ή δίνουν τη δυνατότητα στον ευχαράξα ή ομιλητή να περάσει στο επόμενο θέμα του
- Ζωντανεύουν τον λόγο και τον προδίδουν αμερότητα και παραστατικότητα, δημιουργώντας ένα κλίμα οικειότητας, καθώς καλλιεργείται η αίσθηση του διαλόγου με τον αναγνώστη ή το ακροατήριο.
- Προβληματίζουν και ευαισθητοποιούν τον αναγνώστη ή τον ακροατή.
- Προκαλούν απενοχία και απορία
- Προδίδουν ειρωνικό τόνο στον λόγο
- ΟΙ ΑΛΛΕΠΑΛΛΗΛΕΣ ευθείες ερωτήσεις προδίδουν ζωντάνια, αμερότητα, έμφραση. Κάποιες φορές αποτυπώνουν τον εσωτερικό κόσμο του πορηού.

Ρητορικές ερωτήσεις

{ Δες και Φωτοτυπία 10: «Σημεία επίξεως» → στο «Ερωτηματολόγιο» → «ρητορικές ερωτήσεις»

Πολλές φορές τίθενται ερωτήσεις, για τις οποίες αυτός που ρωτά δεν περιμένει πραγματικά απάντηση, καθώς αυτή είναι αυτονόητη.

Είναι οι λεγόμενες ρητορικές ερωτήσεις, που λειτουργούν ως σχήματα λόγου και δε χρειάζεται να απαντηθούν, συνήθως γιατί οι απαντήσεις τους είναι αυτονόητες.

Η ρητορική ερώτηση:

- Δίνει έκφραση στα λεγόμενα του ομιλούντος
- Δίνει τη δυνατότητα στον ομιλούντα να εκθέσει τον προβληματισμό του.
Παράλληλα προβληματίζει και τον δέκτη, τον καθιστά κοινωνό των προβληματισμών του, τον ευαισθητοποιεί (Ανησυχία, απορία κ.λπ.)
- Στοιχείει έτσι να προβελκύσει την προδοχή και το ενδιαφέρον του δέκτη και να τον οδηγήσει στο υπονοούμενο συμπέρασμα του ομιλούντος (αποτελεσματικότητα) + συναισθηματική διεύρεση
- Προσδίδει ζωντάνια, αμερότητα, παραστατικότητα, οικειότητα, την αίσθηση του διαλόγου
- Μπορεί να εκφράζει την αποδοκιμασία, την έκπληξη, μια υπόδειξη, συμβουλή, ευχή κ.ά. του ερωτώντος
- Λειτουργεί ως δομικό στοιχείο για τη μετάβαση από το ένα νόημα στο άλλο.

18.

Συχνότητα - κυριαρχία
συγκεκριμένων γραμματικών τύπων

π.χ.

Πλήθος επιθέτων ή οντολογικών

Κυριαρχία εγκλίσεων επιθυμίας
(προβλεπτικής, προτρεπτικής υποτακτικής)

Μεταφορικές - Ομώνυμες - Παρώνυμες - Συνώνυμες - Αντίθετες - Ταυτόσημες - Υπώνυμες - - Υπερώνυμες

■ Σημασίες των λέξεων

Οι λέξεις γεννιούνται με μια μονάχα σημασία. Με τον καιρό όμως η αρχική αυτή σημασία τους μεταχρωματίζεται, αποκτά και άλλες σημασίες εκτός από την αρχική. Η διαδικασία αυτή σχετίζεται τις περισσότερες φορές με τα κοινωνικά δεδομένα, τις συνήθειες, το περιβάλλον, την εποχή αλλη και την αντίληψη που έχουν οι άνθρωποι για τα πράγματα και τις έννοιες. Έτσι, δεν αντιστοιχεί πάντα μία και μόνη σημασία σε μία λέξη, ενώ συχνά δύο ή και περισσότερες λέξεις έχουν παρόμοια σημασία ή και παρόμοια προφορά. Διακρίνουμε τις πολυσημίες αυτές λέξεις, λοιπόν, στις εξής κατηγορίες:

(α) Μεταφορικές είναι οι λέξεις που χρησιμοποιούνται με σημασία διαφορετική από την αρχική (κυριολεκτική), τόσο σε κείμενα λογοτεχνικά όσο και στον καθημερινό μας λόγο. Ανάμεσα όμως στη μεταφορική και την κυριολεκτική σημασία υπάρχει κάποια ομοιότητα ή αναλογία που εντοπίζουν ή κατασκευάζουν οι ομιλητές, π.χ. Ο Γιώργος φορά όλο σκούρα ρούχα (κυριολεκτική χρήση) - Τα βρήκα σκούρα (μεταφορική χρήση).

(β) Ομώνυμες είναι οι λέξεις που, ενώ έχουν διαφορετική σημασία, ακούγονται το ίδιο (ομόηχες ή ομόφωνες) ή και γράφονται το ίδιο (ομόγραφα), π.χ. σήκω (πρόσταγμα) - σύκο (φρούτο), καινός (νέος) - κενός (άδειος), όρος (ρήτρα) - όρος βουνό), λίρα (μουσικό όργανο) - λίρα (νόμισμα).

(γ) Παρώνυμες είναι οι λέξεις που, ενώ δεν έχουν νοηματική σχέση μεταξύ τους, έχουν παρόμοια προφορά, π.χ. αμυγδαλιά (δέντρο) - αμυγδαλή (αδένας στον λαιμό), αμνησία (λήθη) - αμνησία (η χάρη για κάποιο αδίκημα). Στις παρώνυμες ανήκουν και όσες μοιάζουν στην προφορά, αλλη διαφέρουν στον τονισμό. Οι λέξεις αυτές ονομάζονται τονικά παρώνυμα, π.χ. γέρος - γερός, ραφή - ράφι, παίρνω - περνώ.

(δ) Συνώνυμες είναι οι λέξεις που έχουν περίπου το ίδιο νόημα, π.χ. βλέπω - κοιτάζω, επιστροφή - γυρισμός, θερμός - ζεστός, λείος - γυαλιστερός.

(ε) Αντίθετες (ή αντώνυμες) είναι οι λέξεις που εκφράζουν αντίθετες έννοιες, π.χ. μικρός - μεγάλος, ζεστός - κρύος. Τα κυριότερα είδη αντίθετων σημασιών είναι:

• **Η κλημακωτή αντίθεση:** υπάρχουν ενδιάμεσες διαβαθμίσεις ανάμεσα στις αντίθετες λέξεις, π.χ. στην αντίθεση χοντρός - αδύνατος υπάρχουν τα ενδιάμεσα, λιγότερο χοντρός, κανονικός, αρκετά αδύνατος.

• **Η δυαδική αντίθεση:** απόλυτη αντίθεση, δεν υπάρχουν ενδιάμεσοι όροι, π.χ. ζωντανός - νεκρός, παρών - απών.

• **Οι αντίστροφες λέξεις:** πρόκειται για ζεύγη λέξεων, όπου το ένα μέλος του ζεύγους εκφράζει την αντίστροφη διαδικασία από το άλλο, π.χ. δίνω - παίρνω, μπαίνω - βγαίνω.

(στ) Ταυτόσημες είναι οι λέξεις που έχουν -για ορισμένους ομιλητές της γλώσσας- την ίδια ακριβώς σημασία, π.χ. απίδι - αχλάδι, άδειο - κενό, σκεπή - στέγη. Στην πραγματικότητα όμως καμία λέξη δεν έχει σε μια γλώσσα την ίδια ακριβώς σημασία με μια άλλη, γιατί μία από τις δύο θα έπαιε να χρησιμοποιείται.

(ζ) Υπώνυμες είναι οι λέξεις των οποίων η σημασία περιλαμβάνεται στη σημασία μιας άλλης λέξης-κατηγορίας, π.χ. η λέξη ροδιά είναι υπώνυμη της λέξης δέντρο.

→ Υπερώνυμη

(+ Ομόγραφα)

ΙΕ.

Υποκοριστικά

415

Μπορεί να δηλώνουν:

Χιούμορ

Ειρωνεία

Ποσοτική ή ποιοτική υποτίμηση της λέξης - πράξης

Συμπάθεια (αγάπη)

κ.ά.

167.

Αρνήσεις αλλοεθνών

41h